

ולסדר את ברכת הבשמים, ולא היתה נראית הברכה לבטלה במה שמריח רק כדי לברך, משום שעשה כן בכדי להוציא בניו ובני ביתו (ריטב"א).

כְּדִי לְהוֹצִיא כְּנֵי וּבְנֵי בֵיתוֹ, וכיון ש'בני ביתו' הכוונה גם לנשים, מכאן ראייה שנישים חייבות בהבדלה, ואפילו שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, שמאחר והן חייבות מן התורה בקידוש כאנשים (ראה ברכות כ, ב), רבנן שתיקנו הבדלה, כעין דאורייתא תקנוה, וחייבו בה את הנשים כאנשים (ריטב"א). ויש סובר, שנישים פטורות מהבדלה כמו שפטורות מכל מצות עשה שהזמן גרמא, ובקידוש הן חייבות כי עניינו לקדש את השבת, ובכל ענייני השבת הושוה האיש והאשה, ואפילו בדברים שהם תקנת חכמים בגלל זכירת השבת או שמירתו, לא כן הבדלה אינה ענין לשמירת השבת, אלא ענין בפני עצמו להבדיל בין קודש לחול (ע"פ ארוחות חיים, הביאו הבי"א או"ח רצו, ח, שו"ע הרב שם, טו). ■ להלכה, כשם שנישים חייבות בקידוש כן חייבות בהבדלה [כהריטב"א], ויש מי שחולק [כהארוחות חיים] [שו"ע שם], על כן לא יבדילו לעצמן, רק ישמעו הבדלה מן האנשים (רמ"א שם, וראה ביאה"ל שם ד"ה לא יבדילו, והערות לגר"ש אלישיב כאן).

עֲשֶׂה דְבָרִים נְבִירָא כְּעֶרֶב שַׁבָּת וְכוּ', שמצד אחד לא נבראה לאחר ששת ימי בראשית כל בריאה חדשה, וכמואמר הכתוב (קהלת א, ט) 'אין כל חדש תחת השמש', אך מצד שני לא מצאנו שעשרת הדברים הללו נבראו בששת ימי בראשית, אם כן בהכרח שנבראו בערב שבת בין השמשות (מהר"ם חלאווה; רמב"ם פיה"מ אבות ה, ו, וראה מה שכתבנו הלן ד"ה ופתחה). והדברים הללו לא נבראו בפועל בערב שבת בין השמשות [שלא יתכן שהאתון היה זמן רב כל כך, שאם כן התורה היתה מזכירה נס גדול כזה (תוס' יו"ט ותפארת ישראל אבות שם, כח)], אלא נבראו רק 'בכח', ויצאו לפועל בשעתן (רמב"ם ורבינו יונה אבות שם; מהרש"א).

בֵּין הַשְּׁמֹשׁוֹת, שמדרגת זמן זה גבוהה משאר ששת ימי בראשית, ובהכרח שיבראו בו דברים, שהרי עדיין אינו שבת, ומאידך אי אפשר שיבראו בו דברים טבעיים, שהרי כבר אינו יום חול, לכן ברא בו דברים גשמיים אך לא גשמיים לגמרי אלא קרובים לטבע, ולכן 'עשרה דברים' נבראו בו, כי כל דבר שיש בו קדושה ראוי למספר זה (מהר"ל בדרך חיים אבות שם).

פְּתִיחַת פִּי הָאֶתוֹן, וטעם נס זה, להראות לבלעם שהכל בידו יתברך, לפתוח פי אלמים, וכל שכן לאלם פי המדברים או להשימם בפה מה לדבר (רמב"ן במדבר כב, כג).

וּפְתִיחַת פִּי הָאֶרֶץ, הפתח נברא בערב שבת בין השמשות, אלא שהיה מכוסה הפתח מלמעלה עד אותו הזמן (רש"י אבות שם). שאמנם אירע כמה פעמים ששקעו מדינות באדמה, אך לא היתה זאת 'בליעה', אלא שקיעה וטיביעה, ונשארה שם שוחה עמוקה לעולם, אבל שתפתח הארץ את פיה ותבלע, כאדם הבולע דבר וחוזר וסותם פיו, ולא ניכר רושם ומקומו איה הוא, לא היה מעולם ולא נשמע כמוהו (חתם סופר במדבר, פג). והטעם שברא הקב"ה בריאה זו כבר בערב שבת בין השמשות, כי כבר מתחילת הבריאה היה צורך ביסודות האמונה שהתגלו בפתיחת הארץ את פיה (אור יחזקאל אמונה, עח, וראה מה שכתבנו לעיל ד"ה עשרה).

רְבִי נְהִמְיָה אוֹמֵר מְשֻׁם אֶבְיֵי אָף הָאוֹר, והברייתא לעיל שאמרה שהאור נברא במוצאי שבת, שמה היא תוספתא, וסתם תוספתא היא רבי נחמיה, ולכן שאלה הגמ' שיש סתירה בדבריו (חתם סופר).

מְכַרְכֵּין עַל הָאוֹר בֵּין בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת בֵּין בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכַּפּוּרִים, וְכֵן עָמָּא דְבַר. ■ וכן הלכה (שו"ע או"ח רחצ, א, ושם תרכד, ד).

הוֹאִיל וְתַחֲלִילַת בְּרִייתוֹ הוּא, והטעם שהמתין הקב"ה לבוראו עד מוצאי שבת, לסתום פה האומרים שאין כל מעלה ליום השבת, ולדעתם לא 'שבת' בה הקב"ה ממלאכה, אלא שממילא נגמרו אז המלאכות, לכן את האש ברא רק במוצאי שבת, להוכיח ששבת הקב"ה בשבת ממלאכה משום קדושתה, ולכן מברכים במוצאי שבת על האור, להורות על קדושת שבת (חתם סופר בראשית, קסו).

רְבִי יְהוֹדָה אוֹמֵר סוֹדְרָן עַל הַכּוֹס, שעל ידי כך לא ישכח לברך (המכתם, לקמן קו, א). **וְאָמַר רְבִי יוֹהָנָן הִלְכָה כְּרַבִּי יְהוֹדָה.** ■ וכן הלכה (משנ"ב רחצ, ד).

בְּאוֹר שֶׁשַּׁבָּת וְכוּ' - במוצאי יום כיפורים מברכים על אש ששבתה בו ממלאכת עבירה ודלקה בהיתר, כלומר, שהיתה האש בעולם ביום הכיפורים והיה אסור לו ליהנות ממנה [ראה מה שכתבנו לעיל (נג, ב ד"ה הדר)], וכעת שמתחדשת הנאתו ממנה, מברך עליה (רש"י). ונשתנה יום כיפורים ממוצאי שבת, שבמוצאי שבת הטעם שמברכים על אור היוצא מן העצים והאבנים, לפי שהוא זכר לאש שנבראת במוצאי שבת, שאדם הראשון הקיש על אבנים במוצאי שבת והוציא מהן אש (ראה לקמן בגמ'), לכן מברכים גם על אש שהוציאה כעת, לא כן במוצאי יום כיפורים, הטעם שמברכים על הנר הוא להורות שיום זה קדוש יותר משאר ימים טובים, ונאסר להבעיר בו אש ובמוצאי היום הותר, וזה שייך רק באש שהיתה קיימת בכניסת היום הקדוש, ופסקה הנאתו ממנה, ושוב התחדשה במוצאי היום (משנ"ב תרכד, ז, ע"פ אחרונים). ומטעם זה, במוצאי שבת אם אין לו אור לברך עליו אינו צריך לחזור אחריו (ראה שו"ע או"ח רחצ, א), אבל במוצאי יום כיפורים יש אומרים שצריך לחזור אחריו, כמו אחרי עצם ההבדלה, כיון שהדלקת האור במוצאי יום כיפורים היא עצמה כעין הבדלה, כיון שכל היום היה אסור בו ועתה הותר, ולכן צריך אור ששבת, אבל במוצאי שבת מברכים גם על הנר שהדליקו כעת, ואם כן לא שייך בזה 'הבדלה' (שעה"צ שם, ב).

ואור ששבת, הוא אש שהודלקה בערב יום כיפורים, או שהודלקה בו בהיתר כגון עבור יולדת או חולה שיש בו סכנה (רש"י; רמב"ם שבת כט, כז). ויש סובר, שרק נר שהודלק בערב יום כיפורים נחשב 'אור ששבת', אך לא נר שהודלק בו עבור יולדת או חולה (מהר"ם חלאווה לעיל נג, ב). ■ להלכה, נר שהודלק עבור יולדת או חולה, נחשב 'אור ששבת' [כדעה ראשונה] (שו"ע או"ח תרכד, ה).

ובמוצאי יום כיפור שחל בשבת, אפשר לברך גם על אור שלא שבת, כשאר מוצאי שבת (ריטב"א, בשם הרא"ה). ויש סובר, שמכל מקום עדיף לברך על אור ששבת, כדי לצאת גם משום יום כיפורים (ריטב"א, בשם הר"ט). ויש סובר, שאין לברך בו אלא על אור ששבת (רמ"א תרכד, ז, בדעת הרמ"א שם), משום יום כיפורים, כדי להורות שהוא כאמור יום קדוש יותר משאר ימים טובים, ונאסרה בו מלאכת אור כמו שבת (לבושי שרד שם). ■ להלכה, מוצאי יום כיפור שחל בשבת, מן הדין מותר לברך בו גם על אור שלא שבת, אך מנהג העם להחמיר [כדעת הריטב"א בשם הר"ט] (משנ"ב שם ז, ושעה"צ שם, ט).

חֹזֵר וְסוֹדְרָן עַל הַכּוֹס - את ברכות הבשמים והאש (רש"י). ואף שבברכות הנהנין הכלל הוא שאם כבר יצא ידי חובה אינו מוציא בה אחרים (ראה ר"ה כט, א), מכל מקום היה מותר לו לחזור